

הימנעות מהצלחה: צ'כיה וסוגיית המערכת האמריקאית להגנה מפני טילים

אירנה קאלהוסובה

רקע

לאחר נפילת הקומוניזם בשנת 1989, אחד היעדים המרכזיים במדיניות החוץ של צ'כוסלובקיה, כיום צ'כיה, היה להצטרף כחברה לגופי הביטחון, הכלכלה והפוליטיקה של המערב. זמן קצר לאחר 'מהפכת הקטיפה' דחו הצ'כים את ה"ניטרליות" והחלו לחתור לחברות בנאט"ו. עמדה פרו-אטלנטית זו לא הייתה רק בחירה אסטרטגית, אלא גם תגובה טבעית לארבעים שנות ההתנהלות תחת השפעה סובייטית. לאור ניסיון העבר, התקווה הייתה שארצות הברית תספק לצ'כיה ערבויות ביטחוניות במקום מדינות מערב אירופה, ולא לה בלבד אלא לכל אזור מרכז ומזרח אירופה. שאיפות אלה הגיעו לשיאן ב-1999, עם הצטרפות צ'כיה יחד עם הונגריה ופולין לברית נאט"ו. בשנת 2006 הכריזה ארצות הברית על תוכנית להצבת טילים מיירטים באירופה להגנה מפני טילים בליסטיים, כחלק ממדיניות ממשלו של הנשיא ג'ורג' ו. בוש לקדם את ההגנה מפני טילים. ב-2007 הוזמנו צ'כיה ופולין לקחת חלק בתוכנית זו, באמצעות תשתית צבאית אמריקאית בשטחיהן. התוכנית הייתה לפרוס עשרה טילי יירוט בפולין ומכ"ם למעקב אחר טילים בצ'כיה. טילי היירוט אמורים היו להיות גרסאות דו-שלביות לטיל מיירט קרקעי (GBI) תלת-שלבי, והמכ"ם אמור היה להיות מסוג X-band. האתר האירופי של מערכת ההגנה מפני טילים בליסטיים תוכנן להיות חלק ממערך המיועד להגן הן על ארצות הברית והן על חלקים מאירופה מפני טילים בליסטיים ארוכי-טווח, שאיראן עלולה לשגר בעתיד.

השתתפותה של צ'כיה בתוכנית האמריקאית להגנה מפני טילים (MDS) נתפסה על ידי תומכי התוכנית כהזדמנות לאותת בבירור על אודות היותה של צ'כיה חלק בלתי-נפרד מהמרחב הפוליטי המערבי. זאת ועוד, היה בכך מסר כי תפקידה של המדינה משתנה, ומצרכי פסיבית של ערבויות ביטחוניות היא הופכת לגורם פעיל ומעורב

שגם מספק הגנה למדינות אחרות. תומכי הגישה האטלנטית ראו בתוכנית ההגנה מפני טילים שלב נוסף בחיזוק הברית עם ארצות הברית. הם האמינו שנוכחות תשתית צבאית אמריקאית בטריטוריה צ'כית תשדרג את חשיבותה של צ'כיה כנכס אסטרטגי עבור האמריקאים, ולפיכך תחזק את הערבות הביטחונית שארצות הברית מעניקה לה. לדעת התומכים, הנוכחות של צבא ארצות הברית בצ'כיה ובפולין גם תתרום לפיזור הוגן יותר של הנכסים הצבאיים האמריקאיים ברחבי אירופה – התפתחות שלא התרחשה לאחר התרחבות נאט"ו ב-1999 ו-2004 – ותהווה ערבות ביטחונית מוחלטת נגד רוסיה. בנוסף, הם ראו בנוכחותו של פרויקט עתיר טכנולוגיה בצ'כיה הזדמנות מבטיחה למדענים וליזמים הצ'כים.

אולם, השיחות בנוגע להשתתפותה של צ'כיה בתוכנית להגנה מפני טילים נערכו באווירה פוליטית שונה למדי מזו ששררה בעת שהצ'כים נשאו ונתנו על חברותם בנאט"ו, הן בזירה הצ'כית והן בזירה הבינלאומית. השתתפותם נדונה בשתי רמות: תחילה ברמה הטכנית ולאחר מכן ברמה המדינית. ההתייעצויות הטכניות הראשונות החלו ב-2002, כאשר כיהנה ממשלה בהובלת מפלגת המרכז-שמאל הסוציאל-דמוקרטית.¹ בספטמבר 2002 ביקר שר ההגנה הצ'כי ירוסלב טברדיק (Tvrđík) בושינגטון, ואישר את נכונותו לסייע בשיחות הנוגעות לפריסה על אדמת צ'כיה במסגרת התוכנית האמריקאית להגנה מפני טילים.² מאז ובמשך ארבע שנים התנהלו שיחות בדלתיים סגורות. מכיוון שהן נוהלו כסוגיות טכניות ודיפלומטיות בעיקר, לא נכלל בהן כמעט דיון פוליטי, דיון ציבורי או שיח מומחים, אך מצב זה עמד להשתנות.

הבחירות לפרלמנט בצ'כיה שנערכו ביוני 2006 הובילו למבוי סתום. שני הצדדים – מחנה השמאל והמרכז-שמאל ומחנה הימין והמרכז-ימין זכו כל אחד ב-100 מושבים בפרלמנט. המפלגה הדמוקרטית האזרחית מהמרכז-ימין זכתה במספר הגבוה ביותר של מושבים, ולכן קיבלה את המנדט להרכיב ממשלה. היא הרכיבה קואליציה יחד עם מפלגות הדמוקרטים הנוצרים והירוקים, אך נזקקה בכל זאת לתמיכה של חבר נוסף אחד לפחות, בין אם מהמפלגה הסוציאל-דמוקרטית או מהמפלגה הקומוניסטית, על מנת לקבל את אישור הפרלמנט. בסופו של דבר, בהצבעה שהתקיימה ב-19 בינואר 2007 נמנעו שני חברים מהמפלגה הסוציאל-דמוקרטית, ובכך אפשרו לקואליציה לזכות בהצבעת האמון הדרושה להקמת הממשלה. ההצבעה עוררה מהומה בקרב הסוציאל-דמוקרטים, שהאשימו את הקואליציה במתן שוחד לחבריהם. בדיוק באותו יום של הצבעה מכרעת זו הגישה ארצות הברית לצ'כיה בקשה רשמית להשתתף בתוכנית להגנה מפני טילים באמצעות הצבת בסיס המכ"ם בשטחה, ועקב כך ובעיתוי רגיש זה הפכה מערכת ההגנה מפני טילים לחלק מהדיון הפוליטי הפנימי בצ'כיה.

המפלגה הדמוקרטית האזרחית תמכה בהשתתפות צ'כיה בתוכנית, יחד עם קבוצה גדולה של תומכי הגישה האטלנטית. גם מפלגת הדמוקרטים הנוצרים תמכה בכך,

למרות שחלק מחברי הפרלמנט שלה לא הסתירו את נטיותיהם הפציפיסטיות ואת הסתייגותם מהמערכת להגנה מפני טילים. אולם, הייתה זו בעיקר מפלגת הירוקים שתרמה לחוסר אחדות בשורות הקואליציה. מרבית השרים ממפלגת הירוקים לא התנגדו למערכת זו, ועם זאת קידמו גישה רב-צדדית בנושא זה. לעומתם, הנהגת מפלגת הירוקים ומרבית חבריה דחו את הפרויקט לחלוטין. הסוציאל-דמוקרטים ניצלו את הדיון במערכת כדי למצב את עצמם כנגד הממשלה ובמיוחד מול יריבתם העיקרית – המפלגה הדמוקרטית האזרחית. הקומוניסטים התנגדו לכל סוג של נוכחות אמריקאית על אדמת צ'כיה.

מכיוון שהדיונים התקיימו במשך זמן כה רב הרחק מהעין הציבורית ומבלי שיתנהל דיון בפרלמנט, המידע הרלוונטי לא היה זמין לאזרחי צ'כיה ואף לא לקהילת המומחים הרחבה יותר, ולפיכך היה צורך לעורר את הדיון. מאז הצטרפותה של צ'כיה כחברה בנאט"ו, נושאים של מדיניות חוץ נדחקו לשוליים בשיח הציבורי במדינה. מערכת ההגנה מפני טילים סיפקה הזדמנות לדון בפרויקט גיאור-פוליטי שבו צ'כיה יכולה למלא תפקיד, והזדמנות לציבור להיחשף לוויכוח בנוגע לאינטרסים לאומיים, לאסטרטגיית מדיניות חוץ ולתרומתה של צ'כיה לביטחון הבינלאומי. אלא שבמקום להתנהל כדיון פוליטי בונה, הוא התנהל באווירה פוליטית מפולגת ביותר. בשל חוסר היציבות בזירה הפוליטית הפנימית הוצגו הטיעונים בעד ונגד מעורבות צ'כיה באופן פשטני, אידאולוגי, ופעמים רבות גם דמגוגי.

מאמר זה מבקש לטעון כי הגורמים המרכזיים שהיו מעורבים ברמה הארצית והבינלאומית גם יחד תרמו לאווירה שבה לא נותר סיכוי רב להגיע להסכמה לאומית, ולקבלה רחבה של התוכנית האמריקאית להגנה מפני טילים. אין בכוונתו לנתח את התוכנית, אלא לבחון את הוויכוח הפוליטי הפנימי בצ'כיה ואת ההשפעה של גורמים חיצוניים – בעיקר ארצות הברית ורוסיה – על ההנהגה המדינית ועל הציבור בצ'כיה.

דעת הקהל

תוכנית ההגנה מפני טילים זכתה לדיון פומבי בצ'כיה רק כאשר הפכה לחלק מהמאבק הפוליטי במדינה, בשנים 2006 ו-2007. על פי סקר דעת קהל מיולי 2006 התנגדו 83 אחוזים מהצ'כים להשתתפות מדינתם בתוכנית זו.³ הסיבה העיקרית שצוינה הייתה הפחד מחשיפת המדינה לפעולות נקם מצד טרוריסטים. בקרב המשיבים נמצא כי מספר המתנגדים לתוכנית עלה במקביל לגילם (הקבוצה הגדולה ביותר של המתנגדים הייתה בקרב בני 50 ומעלה). אלה שחוו בעבר עשרים שנות נוכחות של חיילים סובייטים במדינה לא ראו בנוכחות של צבא אמריקאי ערבות ביטחונית, אלא הגבלת הריבונות הלאומית של מדינתם. כעבור שנה, לאחר שהתברר כי הצ'כים לא יתבקשו להציב בשטחם טילים אלא בסיס מכ"ם בלבד, סקר שערך מכון אמריקאי למחקרי דעת קהל

הראה כי מרביתם עדיין לא השתכנעו: כ-51 אחוזים התנגדו לבסיס מכ"ם על אדמת צ'כיה, ו-57 אחוזים התנגדו לרעיון שהמכ"ם יחזק את ביטחון ארצם.⁴

שני חוקרים מהמכון ליחסים בינלאומיים בפראג, הינק וטשיטצקי, ניתחו את הטענות המרכזיים של המתנגדים למכ"ם⁵ ומצאו שהמתנגדים רואים בארצות הברית מעצמה זרה המבקשת לכפות את רצונה על צ'כיה. כן נטו המתנגדים לדחות את הרעיון של אויב משותף והאשימו את ארצות הברית בהטלת פחד באמצעות דיבורים על אודות "תיאוריות פרנואידיות על האיום האיראני". יתרה מכך, טיעונים מתקדמים גרסו כי ארצות הברית וצ'כיה אינן חולקות את אותם ערכים ואינן חלק מאותה ברית, ולכן אין הכרח שיהיו תחת אותה מטרית הגנה.

סקרים שונים הראו שוב ושוב שקיים רוב המתלונן על מחסור במידע. אלה שהיו בקיאים יותר נטו יותר להביע תמיכה. לאור זאת החליטה הממשלה הצ'כית במארס 2007 למנות נציג מיוחד שתפקידו יהיה לנהל את המשא ומתן על הקמת בסיס המכ"ם, וכן לפתח ולתאם אסטרטגיית תקשורת כוללת עם הציבור. תפקיד זה היה בעייתי ביותר מרגע שנוצר. ראשית, לא היה ברור איזה סוג מנדט ניתן לנציג זה. האופוזיציה בפרלמנט מתחה ביקורת על הממשלה בגין שליחת נציג מיוחד, במקום לדבר ישירות עם ראשי הערים והכפרים השוכנים בסמוך לבסיס המכ"ם המיועד.⁶ שנית, תפקיד הנציג המיוחד הוטל על תומאש קלוואנה (Tomáš Klvaňa), שדמותו שנויה במחלוקת והוא מוכר בציבור כלוביסט הפועל למען תאגיד טבק בריטי-אמריקאי – משרה שהמשיך להחזיק בה גם במהלך כהונתו כנציג המיוחד. כפי שניסח זאת אחד מהדיפלומטים בצ'כיה, כאשר קלוואנה מגיע לשאת ולתת עם ראשי הערים באזור המיועד להקמת המכ"ם שמתמודד עם קשיים כלכליים, כשהוא לבוש חליפה שנתפרה למידותיו ונוסע במכונית יוקרה, אין זה מועיל במיוחד.

ואכן, הממשלה לא הצליחה לשכנע את נציגי האזורים המיועדים. במהלך 2008 הצביעו נציגים של מערב-בוהמיה ומרכז-בוהמיה נגד הקמת בסיס המכ"ם האמריקאי, אלא אם התוכנית תאושר במשאל עם.⁷ הם זכו לתמיכה בעיקר מצד הנציגים האזוריים של המפלגה הסוציאל-דמוקרטית והמפלגה הקומוניסטית. למרות שהחלטות אלה היו בעלות תוקף הצהרתי בלבד וללא משקל חוקי, הן ביטאו התנגדות כללית למכ"ם שהשתקפה בסקר דעת קהל נוסף שנערך בסוף 2008, והראה כי מרבית הצ'כים אינם מסכימים להקמת בסיס המכ"ם על אדמת ארצם. בסקר זה, שני שליש מהמשיבים התנגדו ורק 28 אחוזים תמכו בכך, ו-71 אחוזים היו בעד משאל עם.⁸ מרבית המתנגדים למכ"ם היו מקרב המפלגה הסוציאל-דמוקרטית והמפלגה הקומוניסטית.

חרף מאמציה של משלת צ'כיה, אין ספק שהיא נכשלה בניסיון לשכנע את מרבית אזרחיה. כפי שזיהו הינק וטשיטצקי, הרעיון האמריקאי של מערכת להגנה מפני טילים הועבר לנציגי ממשלת צ'כיה, שהפנימו אותו ולאחר מכן הציגו אותו כאינטרס לאומי,

אולם מערכת ההגנה מפני טילים מעולם לא הפכה לאינטרס לאומי אמיתי. המיזוג בין אינטרס ממשלתי לאינטרס ציבורי לא התרחש, ובמקום זאת חלה התנגשות ביניהם.⁹

התפקיד שמילאה ממשלת צ'כיה

במארס 2007 פתחה ממשלת צ'כיה באופן רשמי בשיחות עם ארצות הברית בנושא פריסת בסיס מכ"ם X-Band אמריקאי בשטחה. הממשלה הצ'כית אימצה את הסיבה האמריקאית להקמת מערכת להגנה מפני טילים באירופה. ביוני 2007 פרסמה הסוכנות האמריקאית להגנה מפני טילים מסמך שכותרתו "נכסים אפשריים באירופה עבור הגנה אמריקאית מפני טילים". מסמך זה הגדיר את האיומים המרכזיים (מדינות סוררות, בעיקר צפון-קוריאה ואיראן, ותפוצת טילים בליסטיים), פירט את היתרונות של הגנה מפני טילים בליסטיים עבור אירופה (ביטחון קולקטיבי משופר של ברית נאט"ו, חיזוק האחדות הטרנס-אטלנטית ושיתוף טכנולוגי), והדגיש שההצעה לנכסים האפשריים באירופה לפריסת מערכת הגנה אמריקאית מפני טילים אינה מכוונת נגד רוסיה, אלא נועדה לספק כיסוי הגנתי מפני איומים שמגיעים מהמזרח התיכון.¹⁰ ממשלת צ'כיה לא הכינה מסמכים מיוחדים שישקפו את האינטרס הלאומי הצ'כי בהשתתפות בתוכנית ההגנה מפני טילים, אלא אימצה את הטיעונים האמריקאיים כלשונם.

היעדרו של מסמך אסטרטגיה צ'כי מקורי התגלה כבעייתי. כפי שהתברר משורה של מחקרי דעת קהל, הציבור הצ'כי לא השתכנע שצ'כיה צריכה להיות שותפה פעילה בתוכנית להגנה מפני טילים. נראה שעבור רבים מהאזרחים סימלה תוכנית זו הפגנת כוח של ארצות הברית יותר מאשר אמצעי להגנה מפני איומים שמקורם במזרח התיכון. באופן דומה, הוויכוח בין המנהיגים הפוליטיים במדינה התמקד יותר בטיעונים בעד ונגד נוכחות אמריקאית על אדמת צ'כיה, ופחות בהשפעה של תוכנית ההגנה מפני טילים על הביטחון העולמי.

היעדר קונצנזוס פוליטי פנימי

סיבה מרכזית נוספת לחוסר התמיכה הציבורית בתוכנית ההגנה מפני טילים הייתה היעדר קונצנזוס פוליטי. הממשלה כולה נחלשה בעקבות עמדתה העמומה של מפלגת הירוקים. מפלגה זו זכתה לראשונה בתולדותיה במושבים בפרלמנט בבחירות 2006. בשל התוצאות שחילקו את מושבי הפרלמנט באופן שווה בין הימין לשמאל נהנו הירוקים מעמדת מיקוח חזקה, ועם שישה חברי פרלמנט בלבד הצליחו להשיג ארבעה תפקידי שרים בממשלה. עם זאת, במהלך הוויכוח סביב מערכת ההגנה מפני טילים בלטו חוסר ניסיונם הפוליטי והדו-ערכיות האידאולוגית.

באופן כללי התנגדו הירוקים למדיניות החוץ של ג'ורג' וו. בוש, ובמיוחד למה שנתפס כמאפיין חד-צדדי שלה. הם טענו שמערכת ההגנה מפני טילים אינה צריכה

להיות פרויקט דו-צדדי בין צ'כיה לארצות הברית, אלא להפוך לחלק ממערכת ההגנה מפני טילים של נאט"ו. אולם כאשר הממשלה אימצה השקפה זו והחלה לקדם בפועל "נאטו-ניזציה" של המערכת, הניחו הירוקים תביעות נוספות על השולחן. במאי 2008 אישרה הממשלה את ההסכם העיקרי בנוגע להקמת בסיס מכ"ם אמריקאי על אדמת צ'כיה (אחד מהשרים ממפלגת הירוקים נמנע, שלושה הצביעו בעד). ההסכם היה עתה כפוף לאישור הפרלמנט (רוב רגיל). מפלגת הירוקים דרשה לדחות את ההצבעה עד לאחר הבחירות לנשיאות ארצות הברית בנובמבר 2008, בטענה שדרוש זמן נוסף לדיון פנימי. לטענתה, נדרש לקיים את ההצבעה רק לאחר שיתברר סדר היום הצפוי של הממשל האמריקאי החדש בנוגע להגנה מפני טילים.¹¹ כמה מחברי הפרלמנט של המפלגה, בתמיכה ניכרת של הנהגת המפלגה, דבקו בדחייה גורפת של תוכנית ההגנה מפני טילים.¹² על מנת לקבל את אישור הפרלמנט נדרש שכל מפלגות הקואליציה יצביעו בעד ההסכם, בצירוף קול נוסף מהאופוזיציה, אולם הסוציאל-דמוקרטים החלו להסס. במשך שנים התקיימו השיחות בעיקר בנוכחות משרד ההגנה ומשרד החוץ ובדלתיים סגורות, ולכן הציבור ברובו לא היה מודע לכך שממשלה בהובלת הסוציאל-דמוקרטים היא זו שפתחה לראשונה בשיחות עם האמריקאים בנוגע לתוכנית. עקב כך השתמשה המפלגה הסוציאל-דמוקרטית במכ"ם לצורך מיקוח פוליטי עם הקואליציה, מתוך חשש לפגיעה פוליטית בשל חשיפת חוסר העקביות שלה. המפלגה הציבה סדרה של דרישות כתנאים מקדימים לתמיכתה, לרבות שילוב מערכת ההגנה מפני טילים במערכות של נאט"ו, ועריכת משאל עם בעניין השתתפותה של צ'כיה בפרויקט.

עבור נציגי הממשלה בשיחות המצב היה מסובך אף יותר, בשל עמדתו הלא ברורה של יירי פארובק (Jiří Paroubek), יושב ראש המפלגה הסוציאל-דמוקרטית. על פי אחד הדיפלומטים ששוחח בחשאי עם הנציגים האמריקאים לשיחות, פארובק נטה לתמוך בהשתתפותה של צ'כיה במערכת ההגנה מפני טילים, אולם ברגע שהפנה את דבריו לציבור במדינתו, נקט גישה פופוליסטית מאוד. ב־2008, כאשר הוויכוח סביב המכ"ם הגיע לשיאו הזהיר פארובק את חברי הפרלמנט של מפלגתו מהצבעה בעד התוכנית, אם ברצונם להמשיך לשמור על מקומם ברשימת המפלגה בעתיד.¹³ הוא גם הבטיח לתמוך בפעילויות המחאה שיזם ארגון לא־ממשלתי בשם *Ne zakládám* ('לא לבסיסים') – ההתארגנות הקולנית והבולטת ביותר נגד המכ"ם, שנוסדה ביוני 2006.¹⁴ העימות הפוליטי הפנימי במדינה, הן בתוך הממשלה והן בין הממשלה לאופוזיציה, מנע אפשרות שיתקיים דיון רציני ולא אידאולוגי. חוסר הסכמה פנימית החליש, לפיכך, את המנדט של הממשלה לשאת ולתת על ההיבטים הטכניים והפוליטיים של ההסכם עם ממשלת ארצות הברית.

רב-צדדיות

התוכנית האמריקאית להגנה מפני טילים נועדה במקורה להיות פרויקט דו-צדדי בין ארצות הברית לצ'כיה, ובין ארצות הברית לפולין. אולם ככל שהמשא ומתן צבר תאוצה, התחזקה בצ'כיה הדרישה לרב-צדדיות.¹⁵ לכן, לקראת סוף 2007 החלה ממשלת צ'כיה לקדם את מה שכונה "נאטו-ניזציה" של התוכנית. פולין, לעומת זאת, המשיכה לתמוך במתכונת הדו-צדדית של הפרויקט.

מרבית מדינות נאט"ו האירופיות לא התנגדו באופן עקרוני לתוכנית. עם זאת, מאז שנאט"ו החלה שוקדת על פרויקט משלה להגנה מפני טילים (תוכנית ALTBM - Active Layered Theatre Ballistic Missile Defense), התעורר החשש שבעצם התמיכה בתוכנית האמריקאית לפריסה באירופה מבקש ממשל בוש לעקוף את ההסכמים הקולקטיביים. הממשל האמריקאי אכן הדגיש את רצונו לשמור על תשתית המערכת באירופה מחוץ למבנה הפיקודי של נאט"ו.¹⁶ כמה ממדינות אירופה החברות בנאט"ו התרעמו גם על כך שלא נכללו בשיחות על הפרויקט, למרות שהוא עתיד להשפיע לא רק על צ'כיה ופולין. אחד מהחששות המרכזיים היה שמערכת ההגנה מפני טילים לא תגן על כל חברות נאט"ו האירופיות (במיוחד לא על מדינות דרום-מזרח אירופה) – דבר שיפר את העיקרון של ביטחון קולקטיבי. המתנגדות העלו גם את סוגיית ההשפעה האפשרית של שרידים רדיואקטיביים ברחבי אירופה, במקרה שהמערכת תיירט טיל גרעיני.

בנוסף, האיחוד האירופי הוטרד מכך שלא נועצו בו לגבי התוכניות האמריקאיות שישפיעו על ביטחון אירופה ועל הקשר עם מדינות צד שלישי, ובעיקר עם רוסיה.¹⁷ עם זאת, היעדר אסטרטגיה מאוחדת של האיחוד האירופי בנוגע לתוכנית ההגנה מפני טילים בליסטיים, לצד גישה שלילית של כמה מחברות האיחוד לתוכנית, חיזקו את הספק באשר ליכולתו של האיחוד האירופי למלא תפקיד קונסטרוקטיבי בפרויקט זה. מנגד, צ'כיה החמיצה את ההזדמנות לבסס עמדה חזקה יותר בסוגיית הביטחון האירופי, מכיוון שלא התייעצה עם האיחוד. אין ספק שגם הצ'כים וגם האמריקאים שהשתתפו בשיחות לא הקדישו די תשומת לב לגורמים הרלוונטיים הנוספים, ובעיקר לחברות נאט"ו ולאחידות האירופי. התוצאה הייתה שכאשר ממשלת צ'כיה ניסתה לייצר "נאטו-ניזציה" של תוכנית ההגנה מפני טילים בתמיכת ארצות הברית, היא נתקלה בהתנגדות של חלק מהמדינות החברות.

הנציגים הצ'כים והאמריקאים לשיחות קיוו לצבור תמיכה במערכת ההגנה מפני טילים בפסגת נאט"ו, שנערכה בבוקרשט ב-2008. דיפלומטים צ'כים הודו שהשיחות בפסגה כלל לא היו פשוטות. גרמניה וסלובקיה, שתי מדינות שכנות, התנגדו במיוחד לפריסת טילים אמריקאיים להגנה באירופה, מחשש לתגובה רוסית. חברות נאט"ו הגיעו לבסוף להסכמה להכיר בתרומתה של מערכת אמריקאית להגנה מפני טילים באירופה להגנה על החברות בברית נאט"ו מפני טילים בליסטיים ארוכי-טווח.¹⁸ הצהרת

הסיכום של הפסגה ציינה גם כי נאט"ו תחפש דרכים להפוך את המערכת לחלק מכל מבנה הגנה מפני טילים שתקים נאט"ו בעתיד, אולם לא הצליחה להביא לשילוב בפועל של התוכנית הגם שתרומתו של הפרויקט לביטחון אירופה זכתה להכרה רשמית.

התפקיד שמילאה ארצות הברית

התוכנית האמריקאית לפריסת יכולת הגנה מפני טילים באירופה שקידם ממשלו של ג'ורג' וו. בוש – אותו ממשל שבז למוסדות בינלאומיים ואשר סדר היום שהציב ל"מלחמה בטרור" נעשה לא פופולרי למדי – נתקלה בהתמרמרות גוברת באירופה. חוסר האהדה אמנם בלט יותר בקרב השמאל הפוליטי של מערב-אירופה, אולם הייתה לו השפעה מסוימת גם על מפלגות המרכז-שמאל בצ'כיה ועל הציבור הרחב. המתכונת הדו-צדדית של השיחות, שלעתים הדירה מדינות צד שלישי, רק חיזקה את התחושה שממשל בוש אינו מעניק את תשומת הלב הראויה להסכמים הקולקטיביים, ולכן מחליש פורומים רב-צדדיים.

האמריקאים ציפו שהשיחות יתמקדו בפרמטרים הטכניים של התוכנית, ולכן נתפסו לא מוכנים כאשר הנושא הפך פוליטי, הן ברמה הפנים-צ'כית והן בנאט"ו ובאיחוד האירופי. גם השיחות הדו-צדדיות בין צ'כיה לארצות הברית לא היו חפות ממשגים דיפלומטיים. במהלך ביקורו של שר ההגנה רוברט גייטס בפראג באוקטובר 2007 הוא הדליף בטעות מידע על השיחות עם הרוסים, שלפיו האמריקאים הציעו להם לכאורה את האופציה להציב משקיפים מטעמים באתר המכ"ם האמריקאי בצ'כיה. עבור הצ'כים, שהכיבוש הסובייטי של צ'כוסלובקיה היה עדיין חי וטרי בזיכרונם, העובדה שהאמריקאים דנו בנוכחות רוסית על אדמה צ'כית מבלי לידע אותם הייתה בלתי-מתקבלת על הדעת. מהלך זה זכה לגינוי חריף בצ'כיה, אפילו מצד תומכי התוכנית.¹⁹ בעוד השיחות נכנסות לשלב הסופי, התברר שאפילו בארצות הברית הפרויקט אינו זוכה לתמיכה חד-משמעית בקונגרס. הן בסנאט והן בבית הנבחרים התעוררו ספקות בנוגע ליכולות הריאליות של מערכת ההגנה מפני טילים במצבה הנוכחי. יתרה מכך, הדמוקרטים ביקרו את ממשל בוש על התיאום הלקוי מול נאט"ו.²⁰ היעדר תמיכת הקונגרס בא לידי ביטוי בקיצוצי תקציב. עבור שנת התקציב של 2009 ביקש ממשל בוש 712 מיליון דולר למימון החלק האירופי של תוכנית ההגנה מפני טילים, אולם ועדת שירותי הביטחון של הקונגרס אישרה 314 מיליון דולר בלבד לאתרים המיועדים בצ'כיה ובפולין. הוועדה פקפקה ביעילות הפרויקט בהתבסס על תוצאות הניסויים, הביעה דאגה מהעובדה שאין הסכמים מאושרים עם צ'כיה ופולין, והעלתה ספקות על בסיס ניתוח חדש שערכו סוכנויות הביון האמריקאיות אשר לשלב המוערך של תוכנית הטיילים ארוכי-הטווח של איראן.²¹

נכון לשלהי כהונתו השנייה של הנשיא בוש, עתידה של תוכנית ההגנה מפני טילים נראה מעורפל. במהלך מסע הבחירות לנשיאות שניהל הסנטור אובמה הוא הביע תמיכה בתוכניות הגנה מפני טילים בליסטיים, בתנאי שתהיה להן יעילות תפעולית.²² עמדה זו תרמה לתחושת אי-הוודאות בנוגע לנחישותו של המועמד הדמוקרטי לנשיאות להמשיך בתוכנית ההגנה מפני טילים באירופה, אם ייבחר. כמה מהפוליטיקאים הצ'כים החלו לתהות אם כדאי לסכן את ההון הפוליטי שלהם בתמיכה בפרויקט לא פופולרי, שהממשל האמריקאי החדש עשוי לבטלו. אי לכך הואט תהליך האישור, על מנת להעריך את השפעתן של תוצאות הבחירות לנשיאות בארצות הברית על התוכנית.

התפקיד שמילאה רוסיה

תגובתה של רוסיה לתוכנית ההגנה מפני טילים במרכז-אירופה שיקפה את הטראומה שהיא נושאת משנות המלחמה הקרה. רוסיה גם הוכיחה שלאחר שנים של ירידה בעוצמתה, היא שוב נחושה לקדם את האינטרסים שלה בסביבתה האירופית הקרובה. נוכחות נאט"ו בגבולה המערבי נתפסה על ידי הרוסים הן כאיום והן כתזכורת לחולשתם. שני הסבבים של התרחבות נאט"ו, ב-1999 וב-2004, התרחשו כאשר כוחה של רוסיה נמצא בדעיכה והיא לא הציבה אתגר למערב. ההכרזה על מערכת ההגנה מפני טילים באירופה הגיעה בדיוק בזמן שהנשיא פוטין החליט להשיב את מעמדה של רוסיה כמדינה שחובה להתחשב באינטרסים שלה.

רוסיה יישמה כלים שונים על מנת למנוע את פריסת המערכת האמריקאית להגנה מפני טילים בצ'כיה ובפולין. בזירה הדיפלומטית, הנשיא פוטין לא נמנע משימוש בניסוחים בוטים מאוד. במהלך ועידת הביטחון שהתקיימה במינכן בפברואר 2007 הוא טען שמערכת הגנה מפני טילים באירופה תוביל ל"מרוץ חימוש בלתי-נמנע".²³ בהזדמנות אחרת השווה את תוכניותיה של ארצות הברית באירופה למשבר הטילים בקובה ב-1962.²⁴ זאת ועוד, רוסיה איימה להעביר טילים בליסטיים לטווח בינוני למובלעת הרוסית קלינינגרד, ואף ציינה שהנשק החדש מסוגל להגיע עד האתרים האמריקאיים בצ'כיה ובפולין.²⁵

ברמה האסטרטגית, רוסיה לא הסכימה לטענה שמערכת ההגנה מפני טילים נועדה לתת מענה לאיום האיראני. במקום זאת, היא טענה שהסיבה להצבת המכ"ם בצ'כיה היא ניטור אתרים צבאיים רוסיים, וכי הטילים המיירטים המיועדים לפולין נועדו לשמש הרתעה מול מאגר הטילים הרוסי.²⁶ באמצעות ההתנגדות העזה למערכת ההגנה מפני טילים באירופה, פוטין קיווה והצליח באופן חלקי לזרוע מחלוקת בין חברות נאט"ו והאיחוד האירופי. החשש מתגובה רוסית ומהפריסה האפשרית של טילים בליסטיים בקלינינגרד תרם לגישה הזהירה שאימצו כמה מהן כלפי הפרויקט האמריקאי.²⁷

זירת הדיפלומטיה הציבורית הייתה זו שבה הצליחה רוסיה לזכות במרבית ההשפעה על השיח הציבורי בצ'כיה. כאמור, הנציגים האמריקאים לשיחות ועמיתיהם הצ'כים ראו בהשתתפות הצ'כית בתוכנית ההגנה מפני טילים סוגיה טכנית, ולא טרחו להתכונן לדיון הציבורי. רוסיה, לעומת זאת, היטיבה לזהות בעמדתה של ממשלת צ'כיה את הפוטנציאל למחלוקת ציבורית עזה סביב המכ"ם. הייתה זו הפעם הראשונה מאז המלחמה הקרה שרוסיה נעשתה כה מעורבת בוויכוח פנימי בצ'כיה.²⁸

מעורבותה של רוסיה באה לידי ביטוי במספר רמות. ראשית, באמצעות האיום להשתמש בכוח נגד המתקן עצמו הצליחה רוסיה לזרוע פחד בקרב חלק מהצ'כים.²⁹ שנית, הטיעון הרוסי שמערכת ההגנה מפני טילים באירופה מיועדת נגדה אומץ על ידי רבים ממתנגדי הפרויקט בצ'כיה. בתגובה, כמה מהפוליטיקאים הצ'כים שתמכו במכ"ם השתמשו אף הם בטיעונים דומים, ואמרו שאיומיה של רוסיה מוכיחים שנוכחות אמריקאית על אדמת צ'כיה היא למעשה הערבות הטובה ביותר נגד התפשטות רוסית. בדרך זו, הטקטיקה הרוסית של ניתוב הוויכוח – מעיסוק בתרומתה של צ'כיה לביטחון נאט"ו לעבר השיח הישן ברוח המלחמה הקרה של מזרח מול מערב – הוכיחה את עצמה. שלישית, רוסיה סייעה לדרבן את דעת הקהל נגד המכ"ם. היוזמה הבולטת ביותר נגד המכ"ם הייתה הארגון *Ne základnám* ('לא לבסיסים'). יוזמה זו הצליחה לאחד קשת של ארגונים מגוונים שהתנגדו למכ"ם. נועם חומסקי, הבלשן הידוע מ-MIT וכמה מהאינטלקטואלים הצ'כים המוכרים בעולם הצטרפו לארגון הגג שאיחד 60 ארגונים שונים וביניהם 'הסוציאליסטים הצעירים', 'הירוקים הצעירים', 'איחוד הסטודנטים המוסלמים בצ'כיה ו'תנועת השלום הבינלאומית'.³⁰

ארגון *Ne základnám* פעל בכל רחבי צ'כיה. הוא ארגן כינוסים המוניים, הפיץ עלונים, פרסם על גבי שלטי חוצות ואסף 150,000 חתימות לעצומה שדרשה משאל עם. הארגון טען שבמקום לשרת את האינטרסים האמריקאיים, על צ'כיה למודת הכיבושים הסובייטיים להישאר ניטרלית ולשמש גשר בין המערב לרוסיה. הוא הפך לפעילות הבולטת ביותר העוסקת בשאלת המכ"ם ולאחת מהיוזמות הציבוריות המצליחות ביותר בצ'כיה עד היום.³¹ הקמפיין המסיבי שערך הארגון ושלטי החוצות במיוחד הצריכו גב פיננסי חזק. המעורבות הרוסית עדיין לא הוכחה רשמית, אולם הטלוויזיה הצ'כית דיווחה על תרומות כספיות של השירות החשאי הרוסי לקמפיין, כשהיא מבססת את טענותיה על דוח שנתי של המודיעין הצבאי ושירותי המודיעין המסכל של צ'כיה.³² למרות שהדברים מעולם לא אושרו באופן רשמי, המעורבות החשאית של רוסיה נתפסת כעובדה לא רשמית ודאית.

התומכים במכ"ם לא יזמו קמפיין דומה. מאמצי הממשלה קודמו באמצעות נציגה המיוחד קלוואנה. הטקטיקות האמריקאיות היו דיסקרטיות יותר. לדוגמה, חברי פרלמנט צ'כים הובאו לאיי מרשל, שם יכלו לבקר במכ"ם המתוכנן להצבה בצ'כיה,

אולם לא היה בכך כדי להשתוות לקמפיין המאורגן והבולט נגד המכ"ס. יתרה מכך, עקב טבעו של ארגון *Ne základnám* התקבל הרושם שבעוד מערכת ההגנה מפני טילים נתמכת רק על ידי חלק מהמערכת הפוליטית הצ'כית, הקמפיין הנגדי הוא תנועה עממית אמיתית.

ממשל אובמה

עם כניסתו של הנשיא אובמה לתפקידו, הוא ירש מקודמו מערך של ענייני מדיניות חוץ "לא גמורים". היה ברור לאובמה שעל מנת להתמודד עם המצב באפגניסטן ובעיראק, להביא לידי פיתרון את סוגיית הגרעין האיראני, להגדיר מחדש את המלחמה בטרור ולקדם את מניעת התפוצה הגרעינית – הוא יזדקק לתמיכה הן מצד בעלי-בריתו האירופים והן מצד הרוסים. ההכרזה על "איפוס" המדיניות עם רוסיה עוררה חששות בקרב מדינות מרכז-אירופה ומזרחה, במיוחד עקב ההשערות המתחזקות כי הנשיא אובמה הציע לנשיא הרוסי דאז, דמיטרי מדבדב, לעצור את פריסת תוכנית ההגנה מפני טילים באירופה, בתנאי שרוסיה תשתף פעולה עם ארצות הברית במאמציה לעצור את תוכנית הגרעין האיראנית.³³ למרות שהממשל האמריקאי הכחיש את קיומה של עסקת גומלין כזו, ניתן היה להבין מהתקשורת עם מדבדב שמבחינת אובמה, תוכנית ההגנה מפני טילים באירופה לא נועדה לחזק נוכחות אמריקאית במרכז-אירופה ובמזרחה, אלא היא מהווה חלק מאסטרטגיית מדיניות חוץ אמריקאית רחבה יותר, העומדת בפני הגדרה מחודשת. האסטרטגיה החדשה נתנה עדיפות לפעולות רב-צדדיות על פני פעולות חד-צדדיות או דו-צדדיות.

אולם תוכניותיו של אובמה בנוגע להגנה מפני טילים באירופה לא היו ברורות מלכתחילה. במחצית הראשונה של 2009 החזיקה צ'כיה בתפקיד נשיאת מועצת האיחוד האירופי, ואובמה תכנן ביקור בפסגת אירופה-ארצות הברית המתכנסת בפראג. הנציגים הצ'כים לשיחות קיוו שבאמצעות הסדרת פגישה בין אובמה לראש מפלגת האופוזיציה הסוציאל-דמוקרטית פארובק, מנהיג האופוזיציה ישנה את דעתו ויתמוך בהסכם הקמת בסיס המכ"ס.³⁴ והנה, דווקא בעיתוי הרגיש כל כך, אי-היציבות הפוליטית התחדשה. ימים ספורים בלבד לפני ביקורו של אובמה בפראג התקיימה הצבעת אי-אמון בפרלמנט הצ'כי, והקואליציה השברירית הפסידה בה לאחר שארבעה מחבריה (שניים מהמפלגה הדמוקרטית האזרחית ושני חברים לשעבר במפלגת הירוקים) הצביעו נגד הממשלה. נפילת הממשלה בזמן כהונתה של צ'כיה כנשיאת האיחוד, זמן קצר לפני אירוח פסגת אירופה-ארצות הברית בפראג ובעת שהצ'כים נושאים ונותנים עם הממשל האמריקאי החדש, החלישה בצורה משמעותית את העמדה הצ'כית ועוררה ספקות בנוגע לאמינות ולרצינות של המנהיגות הפוליטית הצ'כית באופן כללי.

יחד עם זאת, היו אלה אובמה וממשלו שאמרו את המילה האחרונה בנוגע לעתיד תוכנית ההגנה מפני טילים באירופה. לאחר סקירת הביטחון הארבע-שנתית (Quadrennial Defense Review) בקיץ 2009, החליט ממשל אובמה לבטל את האתר השלישי המתוכנן באירופה להצבת אמצעי הגנה מפני טילים בליסטיים. ראשי הממשלות של צ'כיה ופולין קיבלו הודעה על החלטה זו בשיחת טלפון לילית עם אובמה. עיתוי ההכרזה היה מצער ביותר. החדשות התפרסמו ביום השנה לפלישה הסובייטית לפולין בשנת 1939 – תאריך שסימן את תחילת מלחמת עולם השנייה.

לנוכח הספקות הקודמים בנוגע לשיממות הטכנית וליתרון הפוליטי של תוכנית ההגנה מפני טילים, החלטתו של אובמה לא הייתה לחלוטין בלתי-צפויה. מתנגדי הפרויקט בצ'כיה ובאירופה בירכו על ההכרזה, אך חסידי הגישה האטלנטית חשו התמרמרות ואכזבה. הם פירשו את החלטת אובמה כניסיון לפייס את רוסיה על מנת להשיג יעדי מדיניות חוץ אחרים על חשבון בעלות-הברית במרכז-אירופה ובמזרחה. מנגד, הם הבינו שלאחר שני עשורים של שינויים מוצלחים יחסית הגיע האזור למצב של דמוקרטיה יציבה, ולכן אינו זקוק לליווי הצמוד של ארצות הברית. למרות זאת לא פג החשש מרוסיה, והפריסה הלא-מאוזנת של נכסי נאט"ו בין החברות הוותיקות לחדשות מעלה ספקות בנוגע ליכולתה של נאט"ו להגן על גבולה המזרחי. חשש זה הובע על ידי 22 אנשי רוח ופוליטיקאים לשעבר ממרכז-אירופה ומזרחה, שכתבו מכתב לאובמה ביולי 2009. במכתב זה, שנחתם בין היתר על ידי וצלב האבל, לך ולנסה ואלכסנדר קונשנייבסקי, נכללה קריאה לארצות הברית לשוב ולהדק את קשריה עם מדינות אלה סביב "סדר יום חדש הצופה פני עתיד"³⁵. האכזבה בקרב תומכי הגישה האטלנטית הוכיחה שוב כי מבחינתם, מערכת הגנה מפני טילים פירושה ערבות ביטחונית אמריקאית לאזור יותר מאשר אמצעי הגנה לאזור האירו-אטלנטי מפני מדינות סוררות.

התוכנית המקורית של ממשל בוש לאתר שלישי הוחלפה בגישה מדורגת המכונה EPAA (European Phased Adaptive Approach), אשר תגן על אירופה מפני טילים בליסטיים איראניים בעלי טווח קצר עד בינוני. התשתית אמורה להתפרס בפולין וברומניה בארבעה שלבים. לצ'כיה הוצע תפקיד שולי ב-EPAA, אך היא סירבה למרות תמיכתה בפרויקט. הפרויקט אף אומץ עבור אסטרטגיית ההגנה מפני טילים של נאט"ו, בתקווה שהוא יחזק את המעורבות האמריקאית במרכז-אירופה ובמזרחה. נאט"ו קראה לרוסיה להצטרף, אולם המשא ומתן העלה שרוסיה מעדיפה שיחות דו-צדדיות עם ארצות הברית ולא עם נאט"ו. השאלה שנותרה כיום היא באיזו מידה מוכנה ארצות הברית ליישם את תוכנית EPAA. במארס 2013 כבר הוכרז שהשלב האחרון ב-EPAA יבוטל. דבר זה גרם למדינות מרכז-אירופה ומזרחה לחשוש כי בדומה לפרויקט של בוש, גם תוכנית EPAA תוקרב על מנת לזכות בתמיכה רוסית בסוגיות אחרות של מדיניות החוץ האמריקאית.

סיכום

תוכנית ההגנה מפני טילים הציגה בבירור את העמדות הנוכחיות במדיניות החוץ של השחקניות הראשיות. לצ'כיה, שהתמודדה בהצלחה עם פיתוח כלכלי ופוליטי בעידן שלאחר הקומוניזם, אין עדיין אסטרטגיה ברורה וארוכת-טווח בכל הקשור למדיניות חוץ. במקום שהדיון בתוכנית ההגנה מפני טילים יעסוק בהשלכות האסטרטגיות שלה, הוא הוכפף למאבקים פוליטיים פנימיים. למרות שבשנים הראשונות לשינויים שררה הסכמה בין הצדדים הפוליטיים המובילים על כך שחברותה של צ'כיה בנאט"ו ובאיחוד האירופי היא אינטרס אסטרטגי של המדינה, הרי תוכנית ההגנה מפני טילים והעמקת שיתוף הפעולה עם ארצות הברית מעולם לא זכו להסכמה דומה, ונותרו שנויות במחלוקת. התוכנית גם המחישה שעבור ארצות הברית, מדינות מרכז-אירופה ומזרחה כבר אינן יעד ליחס "מיוחד" בזכות הגעתן ליציבות ולשגשוג, כך שהתוכנית נבחנה בעיני ממשל אובמה בעיקר דרך הישימות הטכנית שלה ומשמעותה האסטרטגית, ולא כיוזמה לחיזוק היציבות והביטחון של האזור. יתרה מכך, תוכנית ההגנה מפני טילים הזכירה לצ'כים ולקהילה הבינלאומית כולה את תפקידה המשתנה של רוסיה, ואת העובדה שמוסקבה שבה להיות שחקנית המעורבת בצורה פעילה בסביבתה, בין אם באופן ישיר או דרך גורמים מטעמה.

חמש שנים לאחר ביטול האתר השלישי של תוכנית ההגנה מפני טילים, היחסים בין ארצות הברית למדינות מרכז-אירופה ומזרחה אינם בשיאם. במיוחד חשים תומכי הגישה האטלנטית שהם התפכחו. הם מותחים ביקורת על אובמה בשל חוסר מנהיגות ומאשימים את ממשלו בהשקעה בפיוסה של רוסיה על חשבון בעלות-הברית במרכז-אירופה ובמזרחה. האירועים בחצי האי קרים ובאוקראינה אימתו את החששות שלהם כי "איפוס" המדיניות שעשה אובמה לטובת רוסיה היה נאיבי. חסידי חיזוק היחסים הטרנס-אטלנטיים קיוו שהאירועים האחרונים במזרח-אירופה ישמשו קריאת השכמה לאלה המאמינים שהסטטוס קוו בגבולות מזרח-אירופה אחרי 1991 הוא מובן מאליו. הרביזיוניזם של רוסיה וחוסר הרצון של המערב לעמוד נגדו תורמים לתחושת חוסר הביטחון במדינות הקומוניסטיות לשעבר. עם זאת, השלמת תוכנית EPAA עשויה להרגיע את מדינות מרכז-אירופה ומזרחה בכל הקשור למעורבות אמריקאית, במקביל לשליחת מסר ברור לרוסיה שלפיו אסטרטגיות ההגנה של ארצות הברית ושל נאט"ו אינן מתפוגגות לנוכח טקטיקות הסחטנות הרוסיות.

הערות

- 1 כחלק מהכנת מאמר זה קיימה המחברת את הראיונות הבאים:

שם	תפקיד	תאריך
Petr Chaloupecký	סגן ראש המשלחת הצ'כית שמונתה לניהול המשא ומתן עם נאט"ו	11 באפריל 2014
Zbyněk Pavlačík	מנכ"ל Jagello 2000 (איגוד שהוא שיתוף פעולה אירופי-אטלנטי)	5 במאי 2014
Tomáš Pojar	סגן שר החוץ (2006–2010)	17 באפריל 2014
- 2 למידע נוסף על הכרונולוגיה של השיחות בין צ'כיה לארצות הברית בנושא תוכנית ההגנה מפני טילים, ראו:

“Chronologie,” *Protiraketová obrana*, <http://www.army.cz/scripts/detail.php?id=8781>
- 3 “Tvrđík: In the US I Didn’t Promise Anything,” *Hospodářské Noviny*, September 20, 2002, <http://hn.ihned.cz/c1-11530250-tvrdik-v-US-jsem-nic-nesliboval>.
- 4 “83 Percent of Czechs Refuse the US Military Base,” *Idnes*, July 19, 2006, http://zpravy.idnes.cz/vojenskou-zakladnu-US-nechce-83-cechu-dw5-/domaci.aspx?c=A060719_115814_domaci_nel.
- 5 “The US Survey Confirmed that the Majority of Czechs are Against the Radar,” *Novinky.cz*, September 9, 2007, <http://www.novinky.cz/domaci/122282-vetsina-cechu-radar-odmita-potvrdil-americky-pruzkum.html>
- 6 Nik Hynek and Vít Střítecký, “The Czech Discourse about the Anti-Missile Defense and National Interest,” *Mezinárodní vztahy* 45, no. 1 (2010).
- 7 “Paroubek Criticizes a Special Representative of the Czech Government for the Radar,” *Novinky.cz*, August 26, 2007, <http://www.novinky.cz/domaci/121455-paroubek-se-pUstil-do-vladniho-zmocnence-pro-radar.html>
- 8 “Another Region said No the Radar - Central Bohemian Region,” *Deník.cz*, December 15, 2008, http://www.denik.cz/z_domova/stredoces_i_radar20081215.html.
- 9 “2/3 of Czechs Refuse the Radar in Brdy,” Czech TV, December 12, 2008, <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/38645-s-umistenim-radaru-v-brdech-nesouhlas-i-dve-tretiny-cechu/>
- 10 Hynek and Střítecký, “The Czech Discourse,” p. 23.
- 11 American Missile Defense Agency, “Proposed US Missile Defense Assets in Europe,” 2007, <https://www.fas.org/irp/threat/missile/bmd-europe.pdf>.
- 12 Transcript of the TV debate with two ministers from the Green party Martin Bursík and Ondřej Liška, Czech TV, May 26, 2008, http://www.ceskatelevize.cz/program/porady/1126672097/text/208411030500601_2.txt
- 13 MP Věra Jakubková, שם.
- 14 “Paroubek Threatens Members of the SocDem Party who Support the Radar,” *Ihned.cz*, March 5, 2008, <http://zpravy.ihned.cz/c1-23111370-paroubek-chysta-bic-na-straniky-kteri-podpori-radar>
- 15 שם.
- 16 Ivan Gabal, Oldřich Černý and Jiří Schneider, “Did the Czech Republic Manage the Negotiations about the Anti-Missile Defense between 2006-2009?” Ivan Gabal Analysis & Consulting and Prague Security Studies Institute, February 24, 2010, p. 4. <http://www.gac.cz/USerfiles/>

- File/nase_prace_vystupy/GAC_GCS_Radar.pdf?langSEO=documents&parentSEO=nase_prace_vystupy&midSEO=GAC_GCS_Radar.pdf
לדוגמה, 16
- Deputy Assistant Secretary of Defense Brian Green, "Testimony before the Senate Armed Services Committee, Subcommittee for Strategic Forces," April 11, 2007. 17
- EU High Representative Javier Solana, "Speech to the European Parliament on Foreign and Defense Policy Priorities for 2007," March 29, 2007. 17
- על פי ניק הינק, גרמניה הסכימה להכיר בתוכנית האמריקאית להגנה מפני טילים באירופה רק לאחר שצ'כיה מיתנה את תמיכתה בחברותן של אוקראינה וגיאורגיה בנאט"ו: 18
- Nik Hynek, "Anti-Missile Defense in the Current Strategic and Political Context," *Mezinárodní vztahy* 43, no. 4 (2008), p. 25. This connection was not confirmed by all of the interviewed diplomats. 18
- "Schwarzenberg: The Radar Aimed at Russia? Why Not?" *Ihned.cz*, December 17, 2007, <http://hn.ihned.cz/c1-22630310-radar-zamereny-na-rUSko-proc-ne>. 19
- Rep. Ellen Tauscher, "Chair's Opening Statement," Hearing of the House Armed Services Committee Sub-Committee on Strategic Forces on Ballistic Missile Defense, March 27, 2007. 20
- ב-2007 חל היפוך בעמדת הערכת המודיעין הלאומית בארצות הברית כלפי תוכנית הגרעין האיראנית, שטענה כי על פי עדויות חדשות היא הגיעה למסקנה שהתוכנית נעצרה. מכיוון שהחלק האירופי בתוכנית ההגנה מפני טילים כוון בעיקר נגד איראן, השינוי בהערכת האיום מצד קהילת המודיעין האמריקאית סיפק טיעון יעיל למתנגדי הפרויקט בצ'כיה. 21
- Steven A. Hildreth and Carl Ek, *Long-Range Ballistic Missile Defense in Europe*, Congressional Research Service, September 23, 2009, p. 24. 21
- US Senator Barack Obama, "Obama Statement on Visit of Polish President Lech Kaczynski," July 16, 2007. 22
- "Putin's Prepared Remarks at 43rd Munich Conference on Security Policy," *Washington Post*, February 12, 2007, <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2007/02/12/AR2007021200555.html> 23
- "Putin compares US shield to Cuba," *BBC*, October 26, 2007, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/7064428.stm> 24
- "Russia threatens to target US missile shield," *The Telegraph*, December 18, 2007, <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/1573008/RUSSia-threatens-to-target-US-missile-shield.html>. 25
- Hildreth and Ek, "Long-Range Ballistic Missile Defense in Europe," p. 24. 26
- ב-2008 הציע הנשיא הצרפתי סרקוזי שרוסיה וארצות הברית ידונו בהקמת ביטחון פאן-אירופי עתידי במסגרת ה-OSCE, והוסיף: "אנא, לא עוד דיבורים על פריסת מערכות טילים ונגד טילים". דברי סרקוזי נעמו אולי לאוזניים רוסיות, אולם ההצהרה נדחתה כליל על ידי הצ'כים והפולנים. יתרה מכך, ראש ממשלת פולין טאסק הזכיר לסרקוזי כי מדובר בפרויקט דו-צדדי בין ארצות הברית לפולין, וכי מוטב שצרפת תשמור את דעותיה לעצמה. ראו: 27
- "France 'Overstepped Mandate' on Missile Shield Moratorium," *EU Observer*, November 17, 2009, <http://euobserver.com/defence/27115> 27
- Gabal, Černý and Schneider, "Did the Czech Republic Manage the Negotiations," p. 5. 28
- "We Will Aim our Rockets at the Czech Republic, Threatens Moscow," *Novinky.cz*, February 19, 2007, <http://www.novinky.cz/zahranicni/evropa/109718-na-cesko-zamerime-rakety-hrozi-moskva.html> 29

- 30 עוד בנושא יוזמה זו, ראו: http://www.nezakladnam.cz/en/425_about-the-initiative.
- 31 “Say No to the Bases,” *Respekt*, June 6, 2008, <http://respekt.ihned.cz/c1-36351320-rekni-ne-zakladnam>
- 32 “The Parliament wants to Discuss Russian Financial Contributions concerning the Radar,” *Ihned.cz*, November 11, 2007, <http://zpravy.ihned.cz/c1-22502710-snemovna-chce-jednat-o-ruskem-financovani-odpurcu-radaru>
- 33 Hildreth and Ek, “Long-Range Ballistic Missile Defense in Europe,” p. 22.
- 34 The upper house, the Senate, had already ratified the treaty in November 2008.
- 35 “An Open Letter to the Obama Administration from Central and Eastern Europe,” *Ihned.cz*, July 17, 2009, http://zpravy.idnes.cz/dokument-otevreny-dopis-vychodoevropskych-politiku-baracku-obamovi-1kg-/zahranicni.aspx?c=A090716_214930_zahranicni_dp